

міністерство ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВНЗ

ФАКУЛЬТЕТ

МКР з дисципліни "Філософські основи наукового пізнання"

Виконав(ла):

Студент групи ІІІ-з31

заочної форми навчання

Ткаченко Костянтин Олександрович

Перевірив:

к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії

Фесенко Андрій Миколайович

Київ, 2025 р.

ВСТУП

Філософія як особлива форма духовної культури людства виконує роль теоретичного світогляду, що дозволяє раціонально осмислювати фундаментальні питання буття, пізнання, цінностей та місця людини у світі. На відміну від міфологічного та релігійного світогляду, філософія спирається на критичне мислення, логіку та системний аналіз.

У цій роботі розглядаються ключові аспекти філософського знання:

- **основне питання філософії** — співвідношення мислення і буття, яке визначає головний поділ філософських напрямків на матеріалізм та ідеалізм;
- **історичні типи світогляду**: міфологічний, релігійний та науково-філософський, що відображають еволюцію способів освоєння світу;
- **розмаїття філософських дисциплін** (онтологія, гносеологія, логіка, етика, естетика, соціальна філософія тощо) та основні проблеми, які вони досліджують;
- **емпіризм Френсіса Бекона** — вчення, що заклало основи сучасного наукового методу, проголосивши знання силою та обґрунтувавши індуктивний підхід до пізнання природи.

ОСНОВНЕ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Основна проблема філософії є найосновнішим і найфундаментальнішим питанням в історії філософії. Питання полягає в тому, що є первинним — буття чи мислення, матерія чи свідомість?

Це питання поділяється на два основні аспекти:

1. Онтологічний (сутнісний) аспект Яка фундаментальна структура світу:
  - матеріальна (природа, матерія, тіло)
  - чи ідеальна (свідомість, дух, ідея, Бог)?
2. Епістемологічний (пізнавальний) аспект Чи може індивід об'єктивно пізнати навколишній світ, чи знання принципово обмежене або неможливе?

Саме відповідь на це питання визначає поділ усіх філософських шкіл на два головні напрями:

Матеріалізм

- Первинне — буття (матерія)
- Мислення (свідомість) — вторинне, похідне
- Свідомість виникає як наслідок високоорганізованої матерії (мозку)
- Світ реальний і пізнаваний Основні представники: Демокріт, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Ж. Ламетрі, К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін.

Ідеалізм

- Первинне — мислення (ідея, дух, свідомість)
- Буття вторинне, залежне від нього

Ідеалізм має два типи:

- **Об'єктивний ідеалізм** — існує духовна первинна основа, незалежна від особи (ідея, Бог, Абсолютний Дух) Представники: Платон, Г. Гегель, Ф. Шеллінг

- **Суб'єктивний ідеалізм** — світ існує просто в нашій свідомості, поза нею нічого немає («бути — це бути сприйнятим») Представники: Дж. Берклі, А. Шопенгауер (частково)

Крім цих двох головних векторів існує також дуалізм — вчення, згідно з яким буття і мислення є двома рівними, незалежними первинними основами. Найвідоміший представник — Рене Декарт.

Чому це питання називають основним? Майже все інше у філософії спирається на відповідь на нього: як зрозуміти походження і природу світу

- чи можливе наукове, об'єктивне знання
- які принципи керують мораллю, політикою, правом
- яке місце займає людина у світі — частина природи, творіння Бога чи творець власної реальності

Отже, основне питання філософії — це більше ніж одна з багатьох проблем.

Воно є фокусом усього філософського змагання ідей протягом тисячоліть.

Це питання залишається актуальним і сьогодні, оскільки саме від відповіді на нього залежить світоглядна позиція людини в сучасному світі.

ІСТОРИЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДУ: МІФОЛОГІЧНИЙ, РЕЛІГІЙНИЙ, НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКИЙ

Світогляд — це загальний підхід до того, як людина бачить світ і себе в ньому, що також визначає її ставлення до реальності, цінностей і способів дії. В історії людства сформувалися три основні історичні типи світогляду, які змінювали один одного в процесі розвитку суспільства:

Міфологічний світогляд

Найдавніший тип світогляду, характерний для примітивного суспільства.

Світ сприймається через образи, символи та емоції, а не через розум.

Все в природі одухотворене: дерева, ріки, тварини; все має душу, волю, людські риси.

Пояснення світу відбувається через міфи — історії про богів, героїв, походження світу.

Немає чіткого розмежування між природним і надприродним, реальним і уявним.

Основна функція — емоційно-психологічна адаптація людини до світу, зменшення страху перед невідомим.

Релігійний світогляд

Виникає на основі міфологічного, але стає домінуючим у класовому суспільстві (особливо в середньовіччі).

Світогляд ґрунтується на вірі в надприродний початок — Бога (або богів), який створив і керує світом.

Бог — це абсолютна, всевизначальна сила, від якої залежить доля людини і світу.

Пізнання світу відбувається не через раціональне дослідження, а через одкровення, священні тексти, віру тощо.

Морально-етичні норми, спасіння душі та загробне життя ставляться на перший план.

Характеризується теоцентризмом — Бог у центрі всього.

Науково-філософський (раціонально-теоретичний) світогляд

Походить з античної Греції (VI-V століття до н.е.) і остаточно утверджується в епоху Нового часу.

Використовує розум, логіку, докази та критичне мислення.

Світ пояснюється через поняття, теорії, закони, а не через міфи чи віру.

Існує чітке розмежування між суб'єктом і об'єктом пізнання.

Мета — об'єктивне, наукове розуміння законів природи і суспільства.

Характеризується антропоцентризмом (людина в центрі уваги) і раціоналізмом.

Цей тип світогляду є основою сучасної науки, техніки та філософії.

Порівняння типів світогляду

Тип світогляду	Основа сприйняття	Спосіб пояснення світу	Центр уваги	Період домінування
Міфологічний	Образ, емоція, символ	Міф, легенда	Природа, тотеми	Первісне суспільство
Релігійний	Віра, одкровення	Священні тексти, догмати	Бог	Античність → Середньовіччя
Науково-філософський	Розум, логіка, доказ	Теорія, закон, експеримент	Людина, пізнання	Від античності до сучасності

РОЗМАЇТТЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН ТА КОЛО ПРОБЛЕМ, ЩО ОХОПЛЮЮТЬСЯ НИМИ.

Філософія — це не одна проста дисципліна, а цілісна система взаємозалежних галузей. Кожна з них має свій власний предмет дослідження, концептуальний апарат та широкий спектр питань.

Онтологія (вивчення буття) Це фундаментальна частина філософії, яка досліджує, що саме існує, в яких формах і способах буття та як різні сутності формують основу світу. Онтологія ставить під сумнів: що є первинною основою світу (матерія, дух, Бог, інформація)? Які рівні існування існують (фізичний, ментальний, соціальний, ідеальний)? Як пов'язані субстанція, матерія, простір, час, причинність, необхідність і випадковість? Онтологія — це вивчення природи реальності як такої.

Епістемологія (теорія пізнання) Дисципліна філософії, яка зосереджується на тому, як ми приходимо до знань, на природі знань, їх межах та джерелах. Основні виклики: чи світ взагалі пізнаваний? Де ми здобуваємо знання — на рівні відчуттів чи розуму? Як відрізнити правду від помилки? Яка різниця між абсолютною та відносною правдою? Яку роль відіграє практика в пізнанні? Епістемологія відповідає на питання, чи можна правильно пізнати світ, або пізнати матерію такою, якою вона є.

Логіка Наука про закони, форми та правила правильного мислення. Досліджує: як правильно будувати ідеї, судження, умовиводи; які є універсальні закони мислення (тотожності, суперечності, виключеного третього, достатньої підстави); як уникати логічних помилок; що таке аргументація і як переконувати інших. Логіка лежить в основі всіх інших галузей філософії.

Аксіологія (вивчення цінностей) Досліджує цінності, їх види, ієрархію та природу. Питання: що становить цінність — добро, краса, правда, свобода, справедливість? Цінності є об'єктивними чи суб'єктивними? Яке співвідношення між різними цінностями (наприклад, свобода проти рівності)? Аксіологія пояснює, як люди визначають «що є важливим» і «варте зусиль».

Етика (філософія моралі) Досліджує моральні норми, принципи, добро і зло, моральну відповідальність. Важливі питання: що таке моральне добро? Чи існує універсальний моральний закон? Які є найвідоміші моральні теорії (деонтологія Канта, утилітаризм Бентама—Мілля, етика доброчесності Аристотеля)? Як узгодити вільну волю та моральну відповідальність?

Естетика (філософія краси та мистецтва) Досліджує сутність краси, потворності, художньої творчості та естетичного сприйняття. Питання: що таке краса — об'єктивна якість чи суб'єктивний досвід? Як мистецтво сприяє людському життю та його значенню? Як мистецтво пов'язане зі світом? Чим естетичне відрізняється від морального та пізнавального?

Соціальна філософія (філософія суспільства) Досліджує природу суспільства, його структуру, закони розвитку, взаємозв'язки влади та свободи. Основні питання: що таке суспільство — сукупність індивідів чи щось більше? Чи існує прогрес у розвитку суспільства? Який зв'язок між індивідом і суспільством? Яка влада є справедливою?

Філософська антропологія Вивчення того, що робить людину людиною, її природи, призначення та місця у світі. Питання: що відрізняє людину від тварини? Чи є людина вільною істотою? Який сенс життя? Яке співвідношення біологічного, соціального та духовного в людині?

Філософія історії Досліджує історичний процес та його значення. Питання: чи має історія певний напрямок і цілі? Чи робить людство прогрес? Яка роль особистості в історії? Чи є історія циклічною, лінійною чи хаотичною?

Історія філософії Незалежний розділ, який вивчає розвиток філософської думки протягом тривалих періодів: школи, напрями, мислителі, боротьба ідей від античності до сучасності. Допомогає зрозуміти, як філософія розвивалася разом із суспільством.

Жодна з цих дисциплін не стоїть окремо — вони всі тісно пов'язані: онтологія впливає на епістемологію, етика базується на аксіології, соціальна філософія неможлива без онтологічного розуміння суспільства. Саме ця взаємозалежність і різноманітність роблять філософію універсальною наукою про світ, людину та їх взаємозв'язок.

ЕМПІРИЗМ ФРЕНСІСА БЕКОНА

Емпіризм, названий на честь Френсіса Бекона.

Біографія Френсіса Бекона (1561–1626) Англійський філософ, державний діяч і один із засновників сучасної філософії, Бекон, можливо, є головним спадкоємцем емпіризму (також відомого як філософія філософії), і філософ/державний діяч, відомий як головний захисник емпіризму, доктрини, що ставить сенсорний досвід (емпірія) в центрі всього знання.

Основні ідеї, які він висунув: Емпіризм Ф. Бекона є епістемологією.

Знання — це сила Бекон висунув відому формулу науки: "Знання — це сила" (*scientia potentia est*). Знання не повинно бути лише теоретичним, а практичним. Нехай люди контролюють природу і роблять життя кращим — вирішують проблеми, з якими стикаються.

Критика минулої філософії Бекон атакував схоластику та аристотелізм за залежність від авторитету, а не від досвіду, і за побудову абстрактних систем без перевірки фактів. Він називав це "лестоцями перед Арістотелем".

Ідоли розуму (*idola mentis*) Бекон назвав чотири категорії "ідолів" (хибних уявлень), які перешкоджають належному знанню:

- **Ідоли племені** — помилки, з якими стикається кожна людина (наприклад, антропоморфізм — ототожнення людських атрибутів з природою).
- **Ідоли печери** — особисті недоліки кожної людини, засновані на її вихованні, звичках, освіті.
- **Ідоли ринку** — помилки та помилки, що виникають через непослідовність мови, в якій слова часто не відповідають речам.
- **Ідоли театру** — помилки, що виникають з фальсифікованих систем філософії та догм, заснованих на вірі.

Індуктивний метод Бекон запропонував замінити дедуктивний (від загального до конкретного) метод на індуктивний метод — від конкретних

спостережень до загальних законів. Він розробив "таблиці присутності, відсутності та ступенів" для систематичного збору та аналізу фактів:

- Таблиця присутності — ситуації, в яких явище існує.
- Таблиця відсутності — випадки, коли це явище не присутнє.
- Таблиця ступенів — зміни в інтенсивності явища.

Це дозволило виключити неправдиві причини і знайти правдиві.

Програма "Великого оновлення наук" Бекон уявляв, що все в науках буде повністю відновлено до старої реальності. Він вважав, що наука повинна бути спільним зусиллям, а не лише чимось, що здійснюється окремими людьми, і що держава повинна бути готова фінансувати наукові дослідження.

Важливість Бекона для галузі філософії та науки

- Він заклав основу для сучасної емпіричної науки.
- Його теорії сформували експериментальний метод (Галілей, Ньютон).
- Бекон втілює перехід від середньовічної теології до сучасної науки — практики, прогресу для людства.

Отже, емпіризм Френсіса Бекона — це не щось, що сидить десь у коробці, а революційний спосіб, у який знання сприймається і розуміється, адже він проголошує, що справжнє знання походить з досвіду та експериментування, а також через очищення розуму від його упереджень.

ВИСНОВОК

Теоретичні світогляди та філософія

Філософія має фундаментальну роль у процесі розвитку свідомості та раціонального мислення щодо існування; вона надає людям уявлення про їхню світосистему.

Ця робота досліджує ті аспекти філософського знання, які виявляють його сутність та важливість.

Перше питання філософії безпосередньо стосується відношення між буттям і мисленням; і воно задає основу для розділення всіх філософських напрямків (як у матеріалізмі, так і в ідеалізмі), а також для тих способів осягнення, що таке світ, які можливі шляхи пізнання можуть мати сенс, і які фундаментальні закони людського життя та досвіду.

Історичні типи світогляду (міфологічний, релігійний, науково-філософський) відстежують прогрес, за допомогою якого люди намагалися оволодіти реальністю: спочатку через емоційно-образні перцептивні практики, що ґрунтуються на вірі, до раціонально-критичного, наукового способу бачення, що формує саму основу сучасної цивілізації.

Різноманітність філософських дисциплін (онтологія, епістемологія, логіка, аксіологія, етика, естетика, соціальна філософія, антропологія, філософія історії тощо) показує нам, що філософія може бути застосована з кожної сфери буття, і повноти людського досвіду для опису нашого світу та людства.

Емпіризм філософа Френсіса Бекона став переломним моментом у розвитку знань, стверджуючи, що знання є практичним, індуктивний метод його обґрунтує, усуне "ідоли" з розуму і підтримає сучасну експериментальну науку.

Отже, ці основні теми та їх аналіз приводять нас до висновку, що філософія не є абстрактною абстракцією, віддаленою від світу, в якому ми живемо, але допомагає нам практично досліджувати світ, будувати

науковий світогляд і розвиток людства. Це філософський підхід, який дозволяє людині критично мислити і розуміти факти світу, змінювати речі на краще; він навіть отримує шанс змінити його.